

פוליטיקאים מושחתים, תקשורת צינית, ניכור
אזרחי, עמעום אידאולוגי, התמכרות לסקרים,
אדישות הצעירים וירידה דרמטית בשיעורי
ההצבעה בכל מדינות העולם המערבי

הורגים את הדמוקרטיה

מיוחד לסופסופ: בכירי היועצים הפוליטיים בארץ ובעולם,
אנשי האקדמיה המובילים ומומחי הסקרים מתריעים מפני
אדישות הבוחרים, שמובילה להתפוררות השיטה הדמוקרטית

חן קוטס־בר, בעז גאון

תמצית
"א"ו

קביעה חד משמעית: "אם המצב יימשך כמו שהוא המשטר הדמוקרטי ייפגם", מזהיר פרופ' אריק כרמון, נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה. "אי ההליכה לקלפי היא תופעה מאוד מסוכנת, במיוחד בישראל. יש לזה כל מיני רבדים, בין השאר העובדה שאנחנו דמוקרטיה מתפתחת, מאוד פגיעה, בשלבים בראשיתיים. אקט הבחירות הוא הביטוי העליון להשתתפות האזרחים בעיצוב העתיד. ברגע שאני לא משתתף בבחירות, אני מוציא את עצמי מהחברה האזרחית הישראלית".

"הסכנה היא איומה", מתריע ר"ד מולי פלג, מומחה למדע המדינה במרכז הבינתחומי בהרצליה ויושב ראש ארגון "קול אחד - One Voice". "אני אקצין ואומר: יש הרבה סיבות לצמיחת הנאציזם. אחת הסיבות המרכזיות היא אדישות הבוחרים הגרמנים, החנווני משטוטגרט והפועל הממוצע מדיסלדרוף שהפקירו את הפוליטיקה לאחרים וחשבו ש'מה כבר יכול לקרות'. נשמת אפה של הדמוקרטיה זו ההשתתפות בבחירות".

האדישות, שנמצאת גם במקומות הכי פחות צפויים, מבהירה את עומק הבעיה. הנה למשל ברק מנדלבאום, 28, עצמאי, בעל תואר ראשון בתקשורת ומשאבי אנוש. מנדלבאום ימשך בבחירות בשבוע הבא כמוזכיר קלפי בחיפה, אבל לו עצמו אין שום כוונה להשתתף בהליך הדמוקרטי: "אני מה שקוראים 'אדיש'. אני לא מצביע, לא מעורב. לא מעניינות אותי הבחירות. אני יודע מתי הבחירות רק בגלל שאני עובד בקלפי. אני מוזכיר קלפי, זה שמוורא שכל תהליך ההצבעה דמוקרטי, שאין זיופים. ביום הבחירות אני ארוויח 1,350 שקל נטו. משתלם. אני עושה את זה אשכרה בשביל הכסף. חד וחלק. התהליך הדמוקרטי לא מעניין אותי. אני כאילו אהיה חלק ממנו, אבל לא באמת. אני לא רואה שום תועלת בקול שלי. אין שום מועמד שאני יכול להזדהות איתו. אם יש אנשים שאני טיפה מבין אותם הם לא יעברו את אחוז החסימה. מסוכן לדמוקרטיה? אני כבר לא מרגיש חלק מהדמוקרטיה הישראלית. החברה שלי חלק מצביעים, חלק החליטו וחלק לא. מה הם עושים ביום הבחירות? יום חופש. מטיילים עם הילדים, מסתובבים בקניון. זה יום חג לדמוקרטיה בשבילי, שאנשים יושבים בבית שלהם וחוגגים. חגיגת שופינג, זה בשבילי דמוקרטיה, זה בחירות. "שירתי בצבא. אני עושה מילואים כשקוראים לי. תמיד. בשביל החברה, לא בשביל המדינה. היום אני מגדיר את עצמי אדיש. אפאתי. עייף. דור הנפילים שגרם לי להצביע נכחד. ההורים שלי אומרים לי 'אל תצביע, בסדר, אבל אל תגיד לא זה בקול רם'. אני לא מתבייש בזה. אין בושה. אנשים לא הולכים לצבא, לא עושים מילואים, אז אני אתבייש בזה שאני לא בוחר לכנסת? יותר בושה בעיני שאנשים מושחתים, שמוציאים את החינוך והתרבות, הם הנציגים של המדינה בכנסת. בזה אני רואה בושה. איברתי אמון בהדרגה: בהתחלה נהייתי אדיש לתאונות הדרכים, אחר כך לפיגועים, עכשיו לבחירות לכנסת. אני לא חושב שהחמש דקות שלי, ברק מנדלבאום, בקלפי, יעשו את השינוי".

מנדלבאום אינו היחיד. מומחים למדע המדינה מעריכים שיעור הבחירות ביום שלישי הקרוב יהיה הנמוך ביותר שידענו מאז קום המדינה: 60 אחוז בקירוב, לעומת 79.6 אחוז בממוצע מאז '49 ועד היום 67.8 אחוז בבחירות לפני שלוש שנים. 40 אחוז מאיתנו, כך צפוי, אפילו לא יטריחו עצמם לקלפי. מחקר שנעשה לאחרונה על שיעור ההצבעה עבור מכוני הרצוג באוניברסיטת תל אביב כחלק מפרויקט כולל של חקר מערכת הבחירות הנוכחית (ר' הנתונים), קובע ש-27 אחוז מהצביע הישראלי חשים אדישות פוליטית. כמעט או בכלל לא אכפת להם מי ינצח בבחירות השבוע.

הורגים את הדמוקרטיה

פעם נהרג פה אזרח, קראו לו אמיל גרינצווייג, בהפגנה פוליטית. היום אין הפגנות. כיכר ציון ריקה. גם כיכר רבין. היצרים נרגעו. העיניים כבו. הלהט נשאר בכדורגל. מי זוכר שזרקו פה עגבניות על שמעון פרס וקראו לבגין "מלך ישראל". שרת החינוך לימור לבנת סטרה לפעיל עבודה בצומת במהלך מערכת בחירות. זה היה בסך הכל לפני חמש שנים. היסטוריה. עכשיו הצמתים כמעט ריקים. מחלקי הסטיקרים מינורים. רכבים שנראו כמו תעמולה ניידת נעלמו מהנוף המקומי. רבים מפעילי המפלגות הם עובדים בשכר. יש מיעוט מתנדבים. 150 שקל ליום החליפו את הלהט והאידאולוגיה והשאירו מערכה פוליטית מנוכרת, עם מעט מאוד בערה ולב. התקלויות בצמתים רגע לפני הבחירות הן רק סביב קמפיין לשוקולד של המדינה.

לאן נעלמו הבוחרים?

אבל ישראל היא מקרה פרטי של תופעה הרבה יותר. שיעורי ההצבעה בדמוקרטיה בעולם המערבי הולכים ויורדים בהתמדה בשנים האחרונות, והמגמה מעוררת דאגה גדולה. באוניברסיטת הרווארד כבר נדרשו לחקור לאן נעלמו הבוחרים (ר' כתבה בהמשך). כאשר ציבור האזרחים בוחר לא להצביע, מסכימים הכל, הדמוקרטיה נפגעת בצורה משמעותית. מי שלא ילך לבחור עלול למצוא עצמו במצב שבו האויב הפוליטי הגדול ביותר שלו יבחר עבורו באיזה בית ספר הילד שלו ילמד, מה תהיה תוכנית הלימודים בבית הספר ומה יהיה עוני הלחם וגובה החמאה בארוחת הבוקר שלו. לקראת הבחירות הנוכחיות מדברים במכון הישראלי לדמוקרטיה על "צו שמונה לבחירות". בגלל האפאתיה ההולכת וגוברת הם יצאו השבוע בקמפיין ברדיו ובאינטרנט לעידוד ההצבעה, שם ינסו לטחון, בעברית, ברוסית ובערבית, את המסר הבא: אל תיתנו לאחרים להחליט במקומכם בדברים החשובים באמת.

סעיף 5 לחוק יסוד הכנסת קובע את זכות הבחירה במדינת ישראל לכל אזרח מעל גיל 18. אי מימוש הזכות יוצר עיוות: הרוב הוא לא זה שקובע. ציבור חילוני גדול בירושלים קיבל לראשות העירייה את לופוליאנסקי כיוון שהתעצל לגשת לבחור. "הסכנה היא שבסופו של דבר מיעוט יכריע", אומר פרופ' אמנון רובינשטיין, שר לשעבר, נשיא המרכז הבינתחומי הרצליה ומומחה למשפט חוקתי. "בישראל יש בעיה שלא קיימת אולי בשום מדינה בעולם. יש פער עצום בין שיעורי הצבעה בין סקטורים שונים. ביישובים חרדיים יש שיעורים גבוהים. החילונים העירוניים פחות הולכים להצביע. זה יוצר עיוות של יחסי כוחות, עיוות גדול בתוצאות הכנסת. הסיסמה צריכה להיות: מי שלא מצביע כן מצביע עבורי, בדרך כלל אותן מפלגות שהפעילים שלהן כן מצביעים עבורי, בדרך כלל נגד השקפתו. אני חרד מתוצאות הבחירות לכנסת, מכך שנגיע למצב שמיעוט מצביע ומחליט".

"הבעיה המורה, בין השאר, בגלל פגיעתה בעקרונות השוויון", מסבירה פרופ' מיכל שמיר מהחוג למדע המדינה באוניברסיטת תל אביב. "השתתפות דלה משמעותה השתתפות לא שוויונית שפוגעת בשיטתיות בייצוגם של האזרחים האמידים פחות (שנוטים פחות להצביע - ח.ק.ב) ומצמצמת עקב כך את עוצמת השפעתם הפוליטית".

"כששיעור ההצבעה נמוך והמעורבות נמוכה יש סכנה שחלק מהאנשים עלולים להרגיש ניכור למוסדות", טוענת יעל הדר, עוזרת מחקר של פרופ' אשר אריאן, עמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה ומרצה באוניברסיטת ניו יורק. "כשאתה לא משתתף אתה לא מחויב למי שמחליט והנגזרת היא שאתה גם לא מחויב כביכול לחוקים. לא לקחת חלק ביצירת החוקים, לא הנציגים שלך יצרו אותם, למה שתהיה חייב לציית להם? אלה סכנות שנוגעות ללגיטימיות של הדמוקרטיה וההשלכות קשות והן מגיעות אולי אפילו עד אל ציות לחוק. אפשר לראות את זה גם מבחינת התנהגות בדרכים, אלימות וזילות כללית של החוק. נוצרות נורמות דמוקרטיות לא טובות. חייב להיות קשר בין הבוחרים

פרופ' אמנון רובינשטיין:
"אני חרד מתוצאות הבחירות לכנסת, מכך שנגיע למצב שמיעוט מצביע ומחליט. הסיסמה צריכה להיות: מי שלא מצביע כן מצביע - נגד עצמו"

צילום: ראובן קסטרו

קזינו קלפי

האסטרטגים הפוליטיים המובילים בארץ מהמרים על שיעור ההצבעה

שם: ליאור חורב

תפקיד: יועץ אסטרטגי של קדימה

ההימור: 75% - 80% מבעלי זכות הבחירה

"אותנו, כיועצים אסטרטגיים, הדמוקרטיה לא מעניינת. אותנו מעניין למצות את מלוא הפוטנציאל שלנו על מנת לנצח. אני בוחר שיעור השתתפות במונחים של עלות ותועלת ולא במונחים של טובת מדינה ודמוקרטיה."

"למרות התגברות האסקפיזם, חוסר שביעות הרצון והסלידה מהמערכת הפוליטית בקהלים מסוימים, עדיין שיעור ההצבעה לכנסת גבוה הרבה יותר מאשר לרשויות המקומיות, שם שיעור ההצבעה נמוך באופן מדיאג. "הציבור הישראלי היום הרבה יותר מתוחכם מפעם, פחות תמים, פחות קורבן של גימיקים. אני לא חושב שאנחנו אדישים. נהיינו נורמלים. נהיינו מדינה שהחזירה לעצמה פרופורציות. הציבור יותר בריא, בוגר, והחיפוש הוא אחר כיכרות עיר חדשות. האינטרנט הוא כיכר כזו. מדובר בשינוי בהרגלי הצריכה. העולם המערבי הרבה יותר אינדיבידואליסט".

שם: גיל סמסונוב

תפקיד: יועץ אסטרטגי של הליכוד

ההימור: 60% - 65% מבעלי זכות הבחירה

"בדרך הלא נורמלית שלנו הפכנו, אזרחי המדינה, נורמלים. גם אצלנו שיעורי ההצבעה יורדים. הסקרים אומרים ש-26 אחוז מתלבטים, זה אחוז גבוה מאוד. חלק משמעותי מהם לא יצביע. יש אדישות, ייאוש מהמפלגות, מהמנהיגים. זה השבר של אחרי שרון. העם לא מזהה כבר מי נגד

מי. בעצם הוא אומר 'כולם אותו דבר'. "יש הפעם ייאוש בימין בקרב אוהדי ליכוד. שם, כמעט לאורך כל הדרך, יש אחוז יותר גדול שחושב לא להצביע. זה נובע מהמכות שהליכוד חוטף בתקשורת, ומהתחושה שהליכוד עם פחות מנדרטים ממה שאומרים הסקרים הלכה למעשה, וקדימה עם הרבה יותר".

שם: רוני רימון

תפקיד: יועץ אסטרטגי של העבודה

ההימור: 71% מבעלי זכות הבחירה

"אני כופר בהגדרה של תושבי ישראל כאדישים לבחירות. העובדה שבבחירות הקודמות אחוז הבוחרים הגיע לשפל אינה דוגמה מייצגת. צריך גם לזכור שיש ישראל היא מדינה שצריך להיות בה על מנת להצביע. עם ישראל מתעניין, פשוט הורגלנו לסוג התעניינות אחר, יותר

ברחוב, עצרות עם. אלא שהעולם השתנה ואיתו צורת ההתייחסות של האנשים. כיום היא פחות מוחצנת ויותר פסיבית, דרך צבירת מידע. חלק מהתעניינות כבר למקומות אחרים, כמו למשל לאינטרנט. לכן אתרי האינטרנט מלאים".

שם: משה דבי

תפקיד: יועץ תקשורת של מרצ

ההימור: 65% מבעלי זכות הבחירה

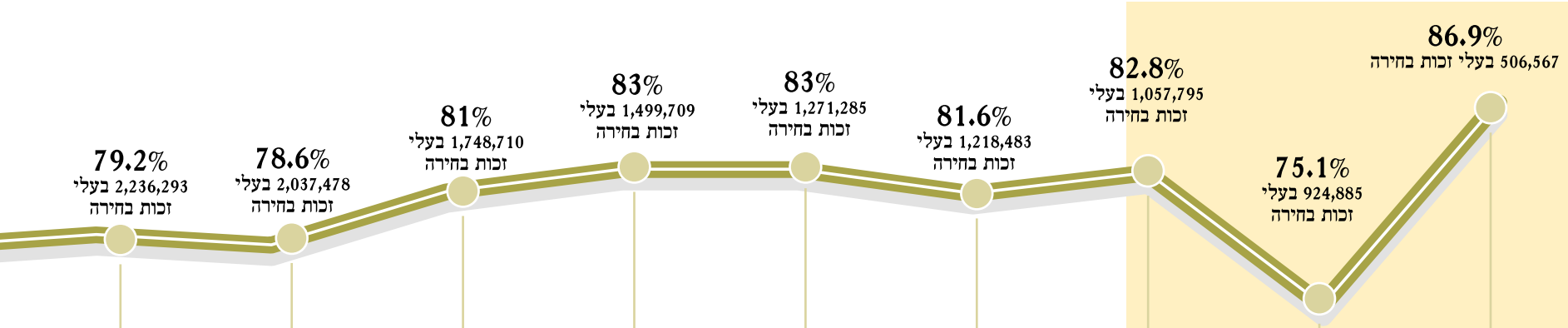

"כולם בתדרמת. ראש הממשלה ב'קומה' ואנחנו גם. שואלים אנשים 'השחיתות מפריעה לכם? הם עונים 'כן'. האם זה משפיע על כוונת ההצבעה שלהם? לא. הציבור מאס בפוליטיקה. יש אדישות נוראית."

"באופן עקרוני, הימין הולך להצביע יותר מהשמאל. יש צעירים שלא הולכים להצביע. הנושא של אזרחות ודמוקרטיה חלש אצלם ולא מספיק מושרש בחברה הישראלית כולה. לפעמים זו גם מחאה."

"קדימה היא מפלגה לאנשים שנמאס להם מהפוליטיקה. איילון זרמון, הפרסומאי שעשה את הקמפיין שלנו, אמר שקדימה היא מפלגת הפתק הלבן. יש איזושהי אדישות כלפי המועמדים. הם לא מייצרים די הזדהות".

הבוחרים בישראל נעלמים

בחירות	לכנסת	תמונה	שנה
בחירות 1977	לכנסת ה-9		1977
בחירות 1973	לכנסת ה-8		1973
בחירות 1969	לכנסת ה-7		1969
בחירות 1965	לכנסת ה-6		1965
בחירות 1961	לכנסת ה-5		1961
בחירות 1959	לכנסת ה-4		1959
בחירות 1955	לכנסת ה-3		1955
בחירות 1951	לכנסת ה-2		1951
בחירות 1949	לכנסת ה-1		1949

והדמוקרטיה ויש חשיבות גורלית להשתתפות של כל אחד מאיתנו. הפעם, אחרי תקופה ארוכה, גם מסתמנת אפשרות לכונן כאן ממשלה יציבה, שתכהן לאורך קדנציה מלאה, כדי שזה יקרה אנחנו חייבים להצביע. מעבר לזה שמי שלא מצביע פוגע באינטרסים של עצמו."

סיבת המוות: ניכור

הסיבות מאחורי שיעורי ההצבעה הנמוכים בארץ ובעולם נותרו בלתי מפורענות, למרות עשרות מחקרים בנושא. מדובר, מסכימים כולם, בתופעה גלובלית. סימפטום של סיפור כללי על התרחקות וניכור. אך נימוק אחד מדויק וודאי אין. תהליכים חברתיים עמוקים ואיטיים דרים כאן לצד אירועים מיידיים. הסברים רציונליים לצד אמוציונליים. העמקת ההשכלה, רווחה כלכלית, תמורות ערכיות וגם תחושות אכזבה והיעדר אמון ואפילו מזג אוויר לא נוח – כל אלה מהווים נימוקים אפשריים. מה שאצל האחד יהיה גורם משנע לכיוון הקלפי, אצל האחר יעשה את הפעולה ההפוכה בדיוק. יום השבתון במדינת ישראל הוא דוגמה מובהקת לכך. יש בינינו כאלה שהחשק לנפוש גובר אצלם אפילו על ערכי הדמוקרטיה. שיעור הצבעה, אומרים מלומדים, הוא ערך מדי. בפועל מדובר במשהו מורכב הרבה יותר. "הבסיס המשותף לירידה בשיעורי ההצבעה בכל המדינות", אומר ד"ר פלג, "הוא קיומו של מעמד מנוכר, לא שייך, כתוצאה מתהליכים שעובר העולם המערבי. האזרח מרגיש שהוא לא יכול להשפיע. מנגד הוא גם לא מרגיש צורך להיות חלק מהמערכת והחברה. יש תהליך אינדיבידואליזם בכל מדינות המערב".

הקשר בין הרגשת חוסר ההשפעה של האזרח למימוש זכות הבחירה לא חדש. במאה ה-19, מספר ההיסטוריון פרופ' מיכאל הרסגור, היעדר נכונות מצד השלטון הצרפתי להעניק זכות הצבעה לנשים, למרות פעילות חוגים מסוימים, הוביל לירידה בשיעורי ההצבעה מקרב אותם חוגים. מסקרי בחירות שנעשו בארץ מ'69 עד לפני שלוש שנים, עולה ש-59 אחוז מהנמנעים מהצבעה חשבו פשוט שהם וחבריהם לא יכולים להשפיע.

לנבחרים. הבחירות הן דרך לקבלת משוב מהאזרחים על ידי הפוליטיקאים. ככל שרואים ירידה במספר הבוחרים, איכות הנבחרים נפגעת וכך גם מירת הדיווח שהם נותנים לאזרחים. אחריותו של הנבחר לבחור נפגעת."

פרופ' גבי וימן מהחוג לתקשורת באוניברסיטת חיפה פסימי לא פחות. "ציבור ציני כלפי המערכת הפוליטית גם פחות משתתף בתהליך הפוליטי הכללי. ציבור רחב מדיר רגליו מהפוליטיקה, כי הוא לא רואה בה משהו מכובד. זה מעגל שטנים, שבסופו יגיעו לפוליטיקה אנשים שאינם מבכירי החברה. אנשים משכילים יותר, מוסריים, יראו בפוליטיקה עיסוק שלא מתאים להם. בטווח הקצר הסכנה היא שציבור שלא מאמין לפוליטיקאים שלו, שלא מעורב בהליך הפוליטי, שומט את הקרקע תחת כל דמוקרטיה בריאה. בתוך ציבור מנוכר ואדיש הדמוקרטיה תתפקד פחות. "בטווח היותר רחוק, מדובר כבר בדור הבא של הפוליטיקאים. אנחנו מסתכלים על הסטודנטים שלנו. מי נהיה עסקן פוליטי? לא דווקא אלה עם ההישגים הגבוהים, שנושאים של תרומה לחברה, שינוי וחזון פוליטי מעניינים אותם. ככל שהציבור יותר מנוכר לפוליטיקה, הפוליטיקה של הדור הבא תהיה יותר ראויה לניכור, וזו סכנה אמיתית."

"גם פריחה של פוליטיקה אלטרנטיבית לא מרגיעה בהקשר הזה", מוסיף פרופ' גרעון רהט מהחוג למדע המדינה באוניברסיטה העברית: "עדיין יש סכנה לדמוקרטיה. ברגע שמקריבים את השדה האלקטורלי שבו לכל אחד יש קול אחד, זה מחזק את ההשפעה של מי שיותר חזק, בין היתר בעלי ההון. בחברה האזרחית אין לכל אדם קול אחד. מעבר לזה, בעצם הבחירות יש אלמנט טקטי. אחוזי בחירה גבוהים אומרים, בין היתר, שהאזרח מאמין במשחק הדמוקרטי. הוא מעריך את המשחק הזה יותר מאשר משחקים אחרים."

לצד סכנות כלל עולמיות יש סכנות שאופייניות רק לחברה הישראלית. "יש לנו סדר יום עמוס בהשוואה לכל דמוקרטיה אחרת", אומר פרופ' כרמון. "בקלפי אנחנו מכריעים לא רק על מדיניות כזו או אחרת. היום אנחנו מכריעים את גורל המדינה

שם: רועי נחמנוביץ' תפקיד: יועץ אסטרטגי של ש"ס ההימור: שיעור הצבעה נמוך מבעבר

"אצל הקהל של ש"ס, הרב עובדיה הוא המניע הטוב ביותר לגרום לאנשים להצביע. כשהרב עובדיה אומר 'אם אתם לא תדאגו לזה, אני אצטרך לדאוג לזה', אז אנשים ייצאו להצביע וישכנעו גם את החברים שלהם ללכת לקלפי. הרב עובדיה הוא מנגנט למצביעים. אף אחד לא רוצה שהרב יצטרך לבטל תורה ולהתעסק בזה. "הרב עובדיה מודע לאדישות של הציבור הישראלי ביחס לבחירות הפעם, וזה כואב לו. יותר מפעם אחת הוא הויל דמעה מזה שאנשים לא עושים כלום. אנחנו מאמינים שברגע שהוא יגיד 'בוחרים, צאו החוצה', אנשים ילכו לבחור."

שם: אפרים ליניאל תפקיד: מנהל קמפיין האיחוד הלאומי-מפד"ל ההימור: 60%

"אחוז ההשתתפות תלוי הרבה מאוד בכריזמה ובמנהיגות. אלה יכולים להוביל אנשים לבחור. זה נכון שהנוער הכתום מלקק את פצעי. אנשים שלנו עוברים מכית לבית, מדירה לדירה, בצורה מאסיבית. לפי הסקרים יש אחוז גדול שמתלבט ואחוז גדול שאומר שבכלל לא יצביע."

שם: רמזי חכים תפקיד: מנהל הקמפיין הפרסומי של חד"ש ההימור: 65% בקרב ערביי ישראל, 70% באוכלוסייה הכללית

"האדישות שקיימת בכלל הציבור קיימת גם אצל ערביי ישראל, הפעם יותר מבעבר. במגזר הערבי יש אוכלוסייה קבועה שלא מצביעה, 10-15 אחוז. בשנת 2001 ערביי ישראל נקראו לא להצביע, או אחוז ההצבעה היה נמוך מאוד, אבל בדרך כלל המצב סביר.

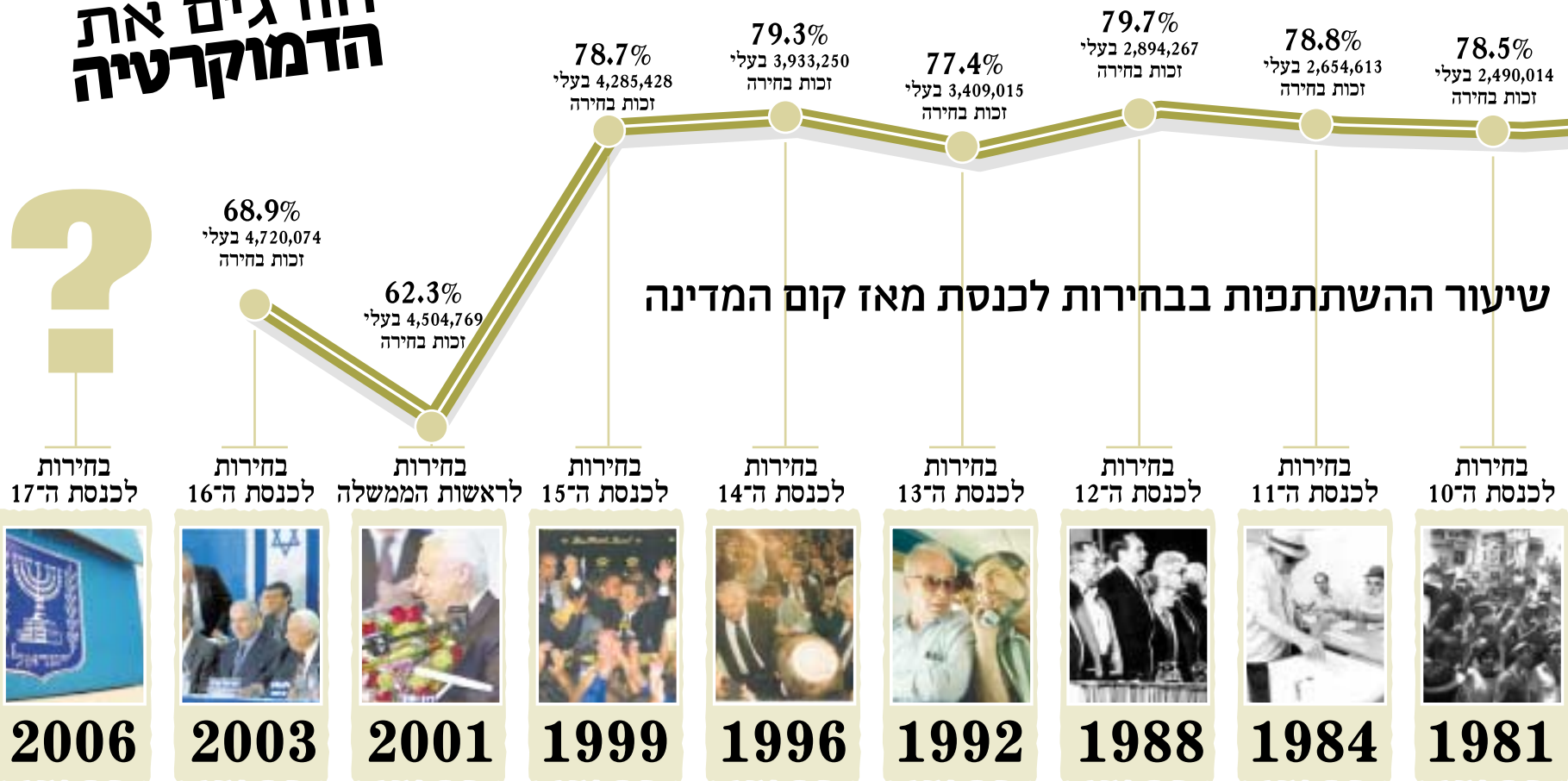
הפעם, משום מה, אנשים אדישים. "מבחינה אסטרטגית בחרנו לדבר על בעיות כלכליות וימיומיות של האנשים בהנחה שאלה הבעיות של הקהל היום ושוזה מה שימשוך את הקהל יותר לבחור: עוני, אבטלה, מציאת מקומות עבודה. זה מה שיגרום להם לבוא ולהצביע."

צילום: יהונתן שאול

ד"ר מולי פלג: "זו סכנה איומה. אחת הסיבות המרכזיות לצמיחת הנאציזם היתה אדישות הבוחרים הגרמנים, החנווני משטוגרט והפועל מדיסלדורף שהפקירו את הפוליטיקה לאחרים וחשבו ש'מה כבר יכול לקרות"

הורגים את הדמוקרטיה

שיעור ההשתתפות בבחירות לכנסת מאז קום המדינה

הפוליטיקאים מושחתים", אומרת הרר. "האווירה הזו מביאה לניכור מהפוליטיקה, לירידה בתדמית המפלגות והפוליטיקאים ולבסוף גם לירידה באחוזי ההצבעה". "זה מה שנקרא 'קץ התמימות' ו'קץ האידאולוגיה'", מאבחן פרופ' יצחק כ"ץ, מנכ"ל מכון המחקר "מאגר מוחות". "אנשים מאמינים שכל המערכת מושחתת וזה חוסם מעורבות. המרכיב האידאולוגי מיטשטש. כשאין אידאולוגיה יש יותר אדישות, פחות אמוציות, פחות עניין במה שקורה".

מספסל הנאשמים בהקשר הזה לא נפקד מקומה של התקשורת. כלב השמירה של הדמוקרטיה נושך במקרה הזה גם את בעל הבית. "אחוזי הצבעה נמוכים בארצות הברית נקשרו גם לסיקור תקשורת בהיבט מדאיג – הנושא של טיפוח רגשות ציניים כלפי הפוליטיקה", אומר פרופ' וימן. "ציבור האזרחים מגלה אי אמון והשדנות כלפי

מנתחים הדר ואתמור את נושא ההשתתפות הפוליטית בישראל ומיקומנו ביחס לעולם. "הל שינוי ערכים כלל עולמי", אומרת הרר. "תחושת הקהילה והשייכות של האזרח נפגעה. אנשים שמרגישים שייכים פחות, קל להם יותר לא להצביע. מעבר לכך שמי שנולד לתוך משטר דמוקרטי לא רואה את הפגיעה בדמוקרטיה בעקבות אי הצבעה. העולם הערכי השתנה והבחירות הן רק סמל לזה".

סיבת המוות: שחיתות וציניות

דירוגי יוקרה מקצועית בשנות החמישים של המאה הקודמת בכל העולם מיקמו גבוה את הפוליטיקה והפוליטיקאים. היום הסולם התהפך. השחיתות והעוברה שפוליטיקאים מורשעים בדין הפחיתו דווקא את שיעורי ההצבעה. גם בישראל. "התחושה היא

"תחושת אכזבה וחוסר אונים בציבור גוררת אחריה ניכור", אומר דן בראון, פרופסור לפסיכולוגיה חברתית מאוניברסיטת בן גוריון בנגב. "במדינות סקנדינביה יש פעילות משמעותית של השלטון לטובת האזרח, האזרח מרגיש שהשלטון דואג לו ואז גם שיעורי ההצבעה גבוהים".

"ירידה באחוזי ההצבעה מוסברת בעיקר על ידי תהליכים שקשורים למודרניזציה", טוען ניר אתמור. "ככל שהאדם יותר משכיל והמידע יותר נגיש לכל, אז גם דרכי ההשפעה מגוונות. כבר לא צריך את המפלגה". גם אתמור הוא עוזר מחקר של פרופ' אריאן במאי הקרוב יפרסמו פרופ' אריאן ועוזריו אתמור והדר את "מרד הדמוקרטיה", פרסום של המכון שבוחן את מידת הדמוקרטיה ואיכותה מדי שנה ומתמקד כל פעם בנושא אחר. הפעם הם בודקים את מצב המפלגות בישראל, על גודלן ויחסי. במאמר שפרסמו לא מכבר

כן מצביע

כי מי ינהל את העסק שלכם?

דורון צברי, במאי. נניח לרגע שקרוב משפחה רחוק ולא מוכר היה מוריש לכם את הבעלות על חברת ענק בינלאומית שמחזור עסקיה מתקרב ל-250 מיליארד שקל ויש לה קרוב לשבעה מיליון לקוחות. עכשיו אתם צריכים למנות מועצת מנהלים של 120 איש שינהלו עבורכם את העסק. אנשים ישרים, אמיצים, בעלי חזון וחוט שדרה שיאפשרו לכם לישון בשקט בידיעה שהחברה שירשתם נמצאת בידים טובות. לא תקדישו לכך זמן, מחשבה ותשומת לב? לא תדרו לפרטים? לא תבררו מה הרקורד של כל מועמד? מה החזון שהוא נושא עימו?

יום הבחירות הקרוב הוא אסיפת בעלי המניות של מדינת ישראל. לכל אזרח כאן יש מניה שמאפשרת לו לבחור את 120 המנהלים שינהלו עבורו את העסק בשנים הקרובות. לתגמל את מי שעשה טוב, לפטר את מי שעשה רע. מי שלא בוחר או מי שחושב שאין לבחירה שלו משמעות משום "שכל הפוליטיקאים אותו הדבר", נוהג בחוסר אחריות מקומם. למה מקומם? משום שהכל פוליטי, מישוהו מהיקרים ללבכם חלה במחלה שהתרופה המטפלת בה לא נמצאת בסל התרופות? זו החלטה פוליטית. סגרו את המתנ"ס הקרוב למקום מגוריכם? זו החלטה פוליטית, אתם נושמים אוויר מזוהם ומתרחצים בחופים מלאי שפכים? זו החלטה פוליטית. כן, כמוכן, גם שלום או מלחמה זו החלטה פוליטית. הכל פוליטי, חברים.

בפרפראזה על אלברט איינשטיין, שאמר שהעולם לא יושמד על אנשים שעושים רע, אלא אל ידי האנשים שמסתכלים בהם ומסרבים להתערב, אפשר להמשיל את אלו שהחליטו לא להצביע בבחירות לאנשים שמסתכלים מהצד ולא מתערבים. הם כנראה איברו את האמון והתקווה שאפשר לשנות, שישראל יכולה להיות מקום טוב יותר. אני לא, ואני מקווה שגם אתם. להתראות בקלפי.

צילום: רועי כהן

לא מצביעה

לא רוצה לשחק אן-דן-דינו

מיכל צפרייר, סטודנטית. לא מצביעה ולא מצביעה ולא מצביעה. ואני יודעת שזאת זכותי הדמוקרטית וחובתי האזרחית ואני יודעת שרבים רעים קורים כשאנשים טובים לא עושים כלום, ואני יודעת שאני צריכה והייתב ואמורה ויודעים מה? בסופו של דבר הכל מסתכם בשורה התחתונה: אין לי למי להצביע.

זה לא בגלל שאני חושבת שהם מושחתים או שהם משקרים לי. בתור סטודנטית לתקשורת ויחסים בינלאומיים, שלא להזכיר – אזרחית ישראלית, אני מניחה שהפוליטיקאים שלי משקרים לי, יתרה מכך – אני מצפה מהם שישקרו לי. זה חלק מהמשחק וזאת, אחרי הכל, תקופת בחירות.

וזה גם לא מפני שהמצע הפוליטי שלהם נראה לי לא ראוי. לכולם יש, ביננו, פחות או יותר אותם דברים להגיד, וכשהם ייבחרו זה ממילא לא ישנה. רוב המפלגות, מרגע שנבחרו, מתנהגות בסופו של דבר אותו הדבר. אני יודעת שזה מרגיז עכשיו גם תומכי שמאל וגם תומכי ימין, אבל בעיני אין כמעט הבדל.

והאמת הכואבת באמת היא שאני רוצה מאוד להצביע. זה נראה לי חשוב מאוד, קריטי אפילו, שאורחי המדינה הרגישה הזאת יהיו מעורבים בבחירת מי שינהיג אותם, אבל האמת העצובה היא שאני פשוט לא רואה מנהיג ראוי. אני מסתכלת עליהם והם נראים לי כולם מגומגמים ומבולבלים ומפוחדים ולא החלטיים. כמו כולנו, אולי, אבל אף אחד לא נראה לי שם ראוי להנהיג, בטח שלא יותר מהאחר.

ואני מרחמת עליהם, ואני מרחמת על כולנו, אבל אני לא אשחק אן-דן-דינו בהחלטה החשובה הזאת ואני לא אהמר ומבחינתי, בין המפלגות הגדולות, אין אפילו הרע במיעוטו. אז אני לא מצביעה ואני מצטערת ואני עצובה, אבל זהו.

צילום: יאיר 90

טיפול נמרץ מ־SMS עד הצבעה ברשת. כך יחזרו המצביעים

חובת הצבעה

"לא הייתי שולל דיון על הנושא של חובת הצבעה בארץ, רק כדי להרגיש כמה אי הליכה לקלפי מסוכנת", אומר פרופ' כרמון. חובה כזו קיימת במדינות שונות בעולם, בחלקן בהצלחה גדולה. באוסטרליה מי שלא מצביע חייב בקנס של מאה דולר אוסטרליים, ובנוסף משרד הפנים לא מחדש לו את דרכונו. שיעור ההצבעה שם יותר מ־90 אחוז. חובת הצבעה קיימת, בין השאר, ביוון, בבלגיה ובצ'ילה.

"הדרך היא לשכנע ולא לאכוף בחוק הפלילי", מסתייג פרופ' רובינשטיין. "אם אדם לא מצביע מתוך הכרה פוליטית זה דבר אחר. אותי מדאיגה האדישות". "תמיד עדיף לקבוע את חובת ההצבעה כנורמה", מודה פרופ' אריאן, "ואז להטמיע את זה דרך חינוך, משפחה, שכנים. כשהשכן שלך אומר לך שהוא לא הולך להצביע אתה חייב לתת לו הרצאה קצרה על ערכי הדמוקרטיה בחדר המדרגות. הבעיה היא שגם אתה אדיש".

שיווק נכון של "מוצר הבחירות"

יש כאלה שמסתכלים על כל העניין כמו על עסק. אם היו משווקים לנו מוצרי צריכה כמו שמשווקים לנו את הפוליטיקה והדמוקרטיה לא בטוח שהיינו יוצאים לקניות. ערן פפר הוא מנכ"ל קונסולט, אחת החברות שיספקו למפלגות השבועי לטפורמה לתקשורת סולרית. המפלגות ישתמשו בהודעות כתובות בין הפעילים שלהם, אבל גם כדי לשלוח הודעות כתובות לאזרחים. ההודעות האלה יהיו כלליות. אבל קיימת אפשרות לפנייה אישית. כך עשה ארנולד שוורצנגר בארצות הברית. והוא יצר לעצמו מאגר נתונים עצום של צרכי הבחורים הפוטנציאליים מבעוד מועד ופנה לכל אחד מהם באמצעות המכשיר הסלולרי ביום הבחירות באופן אישי. הוא ידע למי חשוב החינוך ולמי מחיר החלב במול. זה עבד. כאן האמצעי הזה עדיין לא מנוצל.

"אם הפוליטיקאים לא ייקחו את עצמם כמשהו עסקי, שהלקוח צריך להיות מבוסס, אז לדמוקרטיה תהיה בעיה", אומר פפר. "אם הפוליטיקה היתה חברה כלכלית, לא היו משווקים אותה ככה. התחושה היא שלפוליטיקאים לא ממש בא למכור. גם הם אדישים. ג'נרל אלקטריק, חברה של 250 מיליארד דולר בשנה, בודקת כל פעם מחדש מה הקונים שלה רוצים. אצלנו מדברים בגדול על ביטחון. אף אחד לא באמת שואל את האזרח הקטן מה הוא רוצה. מעבר לזה שאולי אם מישהו היה שולח לנו אס־אס־אס אישי ומבקש לכו להצביע, זה פוגע בדמוקרטיה", היינו קמים מהכורסה".

"כשמכרים מוצר או שירות אפשר לשכנע את הצרכן מה התועלת שתצמח לו ממנו, כמו במקרה של מקרר, או לומר לו מה עלול לקרות אם לא יקנה אותו, למשל במקרה של ביטוח", מסביר גיל פרץ, מומחה לשיווק ויושב ראש המרכז לאימונים בעסקים. "יש מקרים שבהם צריך להפחיד את הצרכן. בכל הנוגע לבחירות, הגענו לנקודה קריטית. בנקודה הזו צריך לעבוד לפי עקרון ההפחדה: לומר מה עלול לקרות אם לא תצביע".

לדעת פרץ לא נעשה שימוש מספיק באינטרנט בכל הנוגע לשיווק הבחירות, למעורבות חברתית ולנושא ההצבעה. "המפלגות הוותיקות, לפחות חלקן, לא הפנימו שעולם השיווק של 2006 השתנה", הוא אומר. "השיווק הוויראלי החיובי באינטרנט הוא אמצעי מאוד משמעותי. כמו שעוברים וירוסים ופרסומות ובריחות, כך אנשים מעבירים מסרים שהם מקבלים לחברים שלהם. הציבור הוא אינטרנטי ושירותי התעמולה בטלוויזיה כבר לא משמעותיים. אם היו מצליחים לגרום לכך שכל שני מיליון המשתמשים באינטרנט, שרובם המכריע בעלי זכות הצבעה, יקבלו מסר ויעבירו אותו הלאה: להצביע, להיות מעורב, זה היה משמעותי. מעבר לזה שמי שמעביר מסר כזה הופך מיד להיות משתתף אקטיבי".

טכנולוגיית קלפי

"הצבעה אלקטרונית בלחיצה על העכבר מהבית עשויה להעלות את שיעורי ההצבעה באופן משמעותי חד משמעותי", אומר פרץ. "הרבה לא מצביעים משיקולים של נוחות. הם בכלל לא מתכננים לא להצביע. הטרחה להגיע לקלפי, העובדה שבארץ אדם צריך להצביע בקלפי באזור שבו הוא רשום, העמידה בתור, חוסר הרצון להרוס יום חופש ואפילו גורמים כמו מזג אוויר משפיעים על אחוזי ההצבעה. הצבעה מהבית, מחדר העבודה, תוכל למנוע את זה. האינטרנט יספק פתרון טכנולוגי גם בעקבות הזה. ניתן יהיה לכנס מצביעים דרך האינטרנט, וזה יתפוס את מקום העצרות בכיכר רבין, כי הן כבר לא רלוונטיות. מעבר לזה שהצבעה בדרך אלקטרונית היא הצבעה בשפה ובדרך שמדברות לדור הזה. אי אפשר לשכנע מישהו להיות אקטיבי, לעשות מעשה, להצביע, אם לא מדברים איתו בשפתו".

פרופ' אריק כרמון: "אנחנו מכריעים את גורל המדינה והדמוקרטיה, ויש חשיבות גורלית להשתתפות של כל אחד. הפעם גם מסתמנת אפשרות לכוון ממשלה יציבה. כדי שזה יקרה חייבים להצביע"

הנמוכים, לא תופסת כשמדובר בהתנתקות שהיתה כאן בקיץ. "אנחנו מותשים", אומר פרופ' וימן. "ההתנתקות מאפילה על הבחירות. הציבור הישראלי היה הרבה יותר מעורב בהתנתקות. כמה אתה יכול להיכנס למעורבות רגשית ולהיות ער פוליטית כשעברת משהו כמו התנתקות רק לפני חצי שנה? קצת עברנו את השיא מהבחינה הזו. זה כמו ארוחה שהשאירה אותך מותש רגשית, מרוקן. התרגשת ונסערת, לא משנה אם היית בעד או נגד, כתום או כחול. בסופו של דבר עברת את זה וקשה לרגש אותך שוב. אתה שבע".

מאחורי הקלעים מודים ראשי יש"ע שהם מוטרדים מכך שגם הציבור של הציונות הרתית ירים את דגל האפאתיה ויישאר בבית בגלל ההתנתקות. בקרב המתנחלים רצה עכשיו סימסה: "רוצה להשפיע, אל תצביע".

סיבת המוות: צעירים ועולים

מסקר שעשה לאחרונה מכון המחקר "מאגר מוחות" עולה שרק 44 אחוז, פחות ממחצית מצעירי ישראל בגילאים 18-32, מתכוונים להצביע. 52 אחוז מהם פשוט לא מתעניינים בבחירות. ד"ר פלג פעיל עם "one voice – קול אחד" בקרב צעירים ומנסה לעורר את המודעות הפוליטית שלהם וגם להביאם לבחור. "אני מאמין שהקוד הגנטי של שינויים פוליטיים טמון בצעירים", הוא אומר. "אם הם לא בוחרים אנחנו נבעיה קשה. זה אומר שאפילו הרורכות שלנו שחוקות. העתיד שלנו זקן. מה שאמור להפעיל את הצעירים זה לא הבחירות, אלא הפגנות, סקרנות, אכפתיות כלפי אג'נדה פוליטית, הצורך לפתח דעה. זה לא קיים היום. המרכז הפוליטי שאמור להפעיל את הצעירים איננו. מי יפעיל את הנוער, ברלוסקוני? שיראק? מיכאל גורלובסקי בישראל? אלה אנשים עם אוצר מילים דל ושפה עילגת".

לפי נתונים שהגיעו השבוע המכון הישראלי לדמוקרטיה, רק כ־50 אחוז מהעולים מרוסיה יצביעו. "שם יש שיעור ניכר שמרגיש עצמו כרגע על הגדר", מסביר פרופ' כ"ץ מ"מאגר מוחות". "חלקם לא יגיעו לקלפי כי אין מפלגת דגל רוסית חזקה וליברמן נותן רק מענה חלקי. יש גם ציבור שהגיע לקרימה בגלל שרון. חלקו יטפס חזרה הביתה". חלק יישאר בקרימה וחלק לא יצביע בכלל. אצל כולם כמעט זו לא בושה לומר 'אני לא מצביע'".

קורס החיאה

המומחים השונים נואשים כל כך משיעור ההצבעה הצפוי, שהם בונים גם על ההשפעה שתהיה לכתבה הזו על מעגל האדישות. "כרגע", אומר פרופ' כרמון, "כבר אין הרבה מה לעשות. לשכנע אנשים להצביע זה רק לפנות למצפון שלהם. הייתי שמח אם ראשי המפלגות היו מתלכדים בקריאה לכולם ללכת לקלפי. לא בשבילם. בשבילנו. בשביל הדמוקרטיה של כולם".

"שיעור הצבעה נמוך יכול להביא לשחיתות", מזהיר פרופ' הרסגור, "להישארות השלטון בחוג קטן. לכן הצעירים שלא הולכים להצביע הם בעיני המושחתים. הם תורמים להשחתת הציבור, עוצמים עיניים. אם הציבור לא מתעניין בפוליטיקה אז הפוליטיקאים דופקים אותו. כך זה היה בהיסטוריה. הציבור באיטליה, בשנות העשרים של המאה ה־20, לא בא להצביע. מה היתה התוצאה? הפשיזם הופיע. הפשיזם עלה מאדישות. הסכנה של הצבעת מיעוט היא שתקום דיקטטורה. זה קרה כבר בעבר, אנחנו פשוט לא לומדים".

"מדובר בסיפמטום רע", מסכם פרופ' אריאן. "האם אני יכול לומר שהפציינט ימות מחר? לא. אני לא מספיק נבון כדי לדעת מה נקודת השבירה הסופית. אני יכול לומר שאם אני הייתי רופא של החולה הזה הייתי מציע לו להפסיק מיד לעשן, להתעמל יותר, לאכול נכון ובעצם להבין את משמעות הדברים ולרוץ להצביע".

המערכת הפוליטית. הוא רואה בפוליטיקאים אנשים לא חכמים, מושחתים, מסואבים. מחקרים שנכתבו כבר בשנות השבעים והשמונים בארצות הברית קבעו שלתקשורת ההמונים יש חלק חשוב בטיפוח תדמית כזו לפוליטיקאים. כיוון שהיא עוסקת הרבה בתופעת החריגים התקשורת יוצרת את ההרגשה שזה מאפיין את הכלל: פוליטיקאים ססרחו, טיפשים, נלעגים. זה יוצר אפקט פטרייה רעילה שמתפשט ומשליכה על הכל.

"היום, בישראל, הציבור מגלה פחות עניין בפוליטיקה. רק מעטים בין תלמידי תיכון וסטודנטים רוצים להיות פוליטיקאים, וגם הם לא בהכרח מאופיינים ברמה גבוהה. מול תוכניות ריאליטי הפוליטיקה הטלוויזיונית נדחקה. תוכניות שעוסקות בשיח פוליטי איבדו אהדה או הפכו לכסאח פוליטי בסגנון ביורוי, שיותר מזיק ממועיל לדימוי הפוליטיקאים". "בכל ארצות המערב אנשים מואסים בפוליטיקה ובפוליטיקאים", טוען פרופ' רובינשטיין. "עוורים לזה אלה שכותבים 'כל הפוליטיקאים מושחתים, כנסת מושחתת', כתיבה שאני מתנגד לה כי היא בלתי אחראית. יש הרגשה שפוליטיקה לא רלוונטית, פוליטיקאים לא רלוונטיים".

סיבת המוות: ריסוק השקפות

גם המפץ לא יועיל כנראה בכל הנוגע לשיעורי ההצבעה בבחירות הקרובות בישראל. "השקפות עולם התמוטטו והרבה אנשים נעשו מנוכרים", אומר ד"ר גדי טאוב מהאוניברסיטה העברית. "מפלגת הבית התרסקה. עד היום אנשים הצביעו לעבודה, לליכוד, בגלל מסורת משפחתית. עכשיו רבים נמצאים במבוכה. עולמם הפוליטי התרסק וחלקם אומר 'אינ לי למי להצביע'". "כשאין את ה'בית'", מוסיפה ד"ר מינה צמת, "חלקו של המצביע הרציונלי הולך וגדל והמצביע המסורתי נעלם. מצביע רציונלי, אם הוא מרגיש שאין לו בעד מי להצביע, לא יצביע. זה לא המצביע המסורתי".

"המחלוקת הגדולה בין ימין לשמאל נעלמה", מסכם פרופ' רובינשטיין. "הכרעות גדולות נופלות במערכת המשק, הכלכלה והטכנולוגיה. המלחמות האידאולוגיות הגדולות הסתיימו מוזמן. בארץ זה עוד יותר בולט, בעיקר בבחירות הקרובות. ההבדלים בין שלוש המפלגות הגדולות בשוליים. כולם התכנסו למרכז".

סיבת המוות: סקרים

הסקרים, אומרים, הם אויב הדמוקרטיה בהיבט של שיעורי ההצבעה. אורחים מרגישים שהמשחק ממילא גמור והתוצאות כבר ידועות. כך קרה, למשל, במאי האחרון בכריטינה. שיעורי הצבעה נמוכים נקשרו גם בעובדה שכולם ידעו שכלייר יזכה. "הסקרים הקטינו את רצון הבוחרים להצביע", אומר פרופ' רובינשטיין. "התוצאה ידועה מראש ומקטינה את התיאבון ללכת לקלפי, גם אם הסקרים לפעמים טועים".

"הסקרים הם האויב הגדול של המפלגות הקטנות", מדריך רפי סמית ממכון סמית לייצור ומחקר. "אנחנו אומרים 'המפלגה לא תעבור את אחוז החסימה', ויש כאלה שתומכים במפלגה הזו ולא ילכו להצביע". פרופ' וימן: "לקינו במחלת הסקר. נהיינו אובססיביים לסקרים, בכל העולם. המחיר הוא סקרים עושים את הבחירות מיותרות. האזרח מרגיש שהמשחק מכור". ממחקר שערך לאחרונה הפרופסור למדע המדינה אברהם דיסקין, עורך פרסום תוצאות הבחירות לכנסת ולרשות הממשלה ומי שעושה את סקר שיעורי ההצבעה בוועדת הבחירות המרכזית, עולה חד משמעית שככל שהתוצאה הצפויה של הבחירות צמודה יותר, כך שיעור ההצבעה גבוה יותר, בהתאמה.

סיבת המוות: ההתנתקות

התאמה כזו או אחרת שקיימת בין ישראל לעולם, בכל הנוגע לנימוקים לשיעורי ההצבעה והמעורבות הפוליטית